

ELEK TIBOR

HÁBORÚBAN „A BÉKE SZIGETE”

A legviszontagságosabb, a letragikusabb sorsot megélt, a legkisebb lélekszámú (az 1989-es népszámlálás szerint 155 ezer) kisebbségi nemzetközösség, a kilencvenes évekig legnagyobb politikai prés alatt szenvedő szellemi életének terméke – írtam valamikor régen, a kilencvenes évek közepén a kárpátaljai magyar irodalomról. „Kárpátalja a béke szigete” – mondogatta ugyanekkoriban Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség első elnöke – írja Vári Fábíán László nem sokkal a háború megkezdése után, 2015-ben a *Szigetünk békéje* című esszéjében, amit most olvasok a *Szégyenpiac. Tollal a békéért az orosz-ukrán háború árnyékában* címmel nemrég az Intermix Kiadónál megjelent antológiában. Fodó Sándor valószínűleg arra gondolhatott, hogy azután a sok megpróbáltatás, szenvedés után, amire én (is) utaltam, amit a XX. században át kellett élniük a kárpátaljai magyaroknak, a javában dúló délszláv háborúk idején, nem beszélve a világ más pontjain zajló háborúkról, Kárpátalján végre békés állapotok vannak. Nem sokáig maradt azonban így. Ráadásul a kétezres évek ukrain gazdasági válságaival, nagy belpolitikai fordulataival, „forradalmaival” párhuzamosan, ha hullámzóan is, de végeredményben egyre nőtt a kisebbségi magyarsággal szembeni nyelvi törvényekbe, oktatási törvényekbe is foglalt diszkrimináció. Az ukrán nemzetállami törekvések Porosenko, majd Zelenszkij elnöksége idején láthatóan a csak ukránul beszélő ukránok államának létrehozására irányul. Ez azonban a többnemzetiségű ország többi nemzetiségeinek az érdekeit is sérti, nemcsak a magyarokét, a leglátványosabban a Krímben és egyes keleti tartományokban még többségben is lévő oroszokét. Ennek és Ukrajna kinyilvánított csatlakozási szándékainak a NATO-hoz, az Európai Unióhoz bizonyára óriási szerepe lehetett – a mindettől függetlenül törvénytelen és elfogadhatatlan – orosz katonai agresszió(k)ban, a háború(k) kitörésében.

Az *Együtt folyóirat szerzői körének antológiája, 2014–2024* alcímmel megjelent, fent említett kötetből legalábbis az derül ki, hogy a szerzőik, bizony, már 2014 óta háborúként élik meg mindazt, ami történt Ukrajnában az elmúlt évtizedben. Nevezték bár mások a donbászi és luhanszki régiók szeparatista lázadásának, polgárháborúnak, antiterrorista hadműveletnek – ki honnan nézte – a kezdeti kelet-ukrajnai harcokat.

„Mozdul a horizont, megremegnek / a donbászi tárnák, a luhanszki mennyek, / rakéta jégvihar csap le az égből, / bekattan az elme és elsötétül, / a téren hibbant tyúk kukorékol, / a piac sűrűjében a repesz pocskékol, / s csupa vériszam, jaj, a templomi aljzat, / hol anyjából elmenekül a magzat” – írja Vári Fábrián László már 2015-ben a *Palackba zárt üzenet* című versében. Shrek Tímea pedig *128-as dandár* című írását így kezdi 2019-ben: „Az ukrán keleti fronton kiújultak a harcok. Ezzel a hírrel van tele minden. Mi pedig itthon rettegünk attól, hogy mikor fognak ránk is löni...”. Igaz, ezzel a mondattal zárja: „De itt legalább nincs háború.” Sajnos, nem sokáig mondhatták el ezt Kárpátalján sem. 2022-ben Finta Éva már így ír a *Háború újra* című versében: „Háború van égen és földön / a csillagidő jóslata véres – / sehogy sem alszik bennem a lélek.” 2023-ban már annyira átélhető a háborús pusztítás, hogy Füzesi Magda egy gyönyörű balladában búcsúztatja el a bahmuti katonát: „feküdt a katona Bahmut városában / Bahmut városának kis sikátorában // feküdt a katona talpig vörös vérben / még a nap is megállt a ragyogó égen // az égi madarak mégis elsiratták / az Isten könnyei mégis betakarták” (*A kis sikátor balladája*).

Az antológia verseinek, prózáinak, esszéinek, jegyzeteinek, interjúinak többsége azután keletkezett, hogy Oroszország 2022. február 24-én megkezdte a maga „különleges katonai műveletét” Ukrajna ellen. A történész, lágerkutató, író Dupka Györgynek, a kárpátaljai magyar szellemi, kulturális élet motorjának és mindenésének két éven át rögzített netnapló-jegyzeteiből szinte napról napra nyomon követhető, hogyan reagált a kárpátaljai magyar társadalom, azon belül főként az értelmiség a háborús helyzetre, a menekült-hullámra, a besorozásokra, s hogyan próbálta élni tovább a maga hétköznapi életét. „Menni vagy maradni? – ez a kérdés percről percre marcangolja a kárpátaljai honfitársainkat. Aggódásban élünk Kárpátalján, a béke szigetén. Nyugalmunkat a belső-Ukrajnából özönlő menekültek zavarják meg, akik »pánikjárványt« hoznak és terjesztenek köreinkben. Úgy gondolom, amíg nem lönek, addig nincs értelme menni sem...” – írja például 2022. február 27-én. 2023 decemberében egy a *Szabad Föld*nek adott interjúban pedig így összegezi: „Kárpátalján nem lönek, mert a frontvonal körülbelül kétezer kilométerre húzódik keletre. De anyagilag és lelkileg az ottani magyarságot is érinti és megtörte a háború. A férfiakat 18-tól 60 éves korig bármikor vihetik a frontra, és akár meg is halhatnak ott. A jól értesültek már a háború kitérése előtt elhagyták Ukrajnát. Aki maradt, az a zöld határon távozott, bujkál vagy a sorsa beteljesülését várja. Eddig úgy értesültünk, mintegy ötszáz magyar

férfi harcol a fronton, hatvanan igazoltan meghaltak, és több mint ötszázan eltűntek ukrán/ruszin bajtársaikkal. Egyre több koporsó érkezik Kárpátaljára, egyre több férfit küldenek a frontra, ami miatt folyamatosan növekszik a lehangoltság.” S a kérdésre, hogy „Mi ad reménységet a mai nehéz helyzetben a kárpátaljai embereknek?”, azt válaszolja: „A túlélés lehetősége.” Valószínűleg arra gondolva, hogy miként az elmúlt száz évben, úgy most is meg fogják találni azokat a túlélési technikákat, amelyekkel a megmaradást biztosítani tudják. Még ha egyre fogyatkozva is, hiszen 2014 óta csaknem százezerrel csökkent ismét a magyarok száma Kárpátalján.

S vélhetően azért állította össze és adta ki az antológiát is Dupka György, mert tudja, ha háborúban nem hallgatnak a múzsák, ha az alkotók esztétikumáá artikulálják a fájdalmat, kétségbeesést, haragot, szégyent, tiltakozást, mert ezt mutatja föl zengő fényesen a kötet, akkor a művészet, az irodalom is erőt adhat egy közösségnek. Jóllehet a kötet szerzőinek többsége kényszerűen már nem Kárpátalján él, de alkotásaikból láthatóan együtt lélegzik vele. Másrészt amíg olyan súlyos és megrendítő versek születnek Kárpátalján, mint az előszót is jegyző Vári Fábián László versei: *Palackba zárt üzenet*, *Petőfi Dardzsilingben*, *Az Üvegasszony*, *Látod-e drága*, *Árnyékodban*, *itt...* és Marcsák Gergely *Szégyenpiac*, *Szégyenpiac Nagycsütörtökön*, *Kovács Vilmoshoz*, *Egy emlékműhöz* című versei, addig közös vigaszunk lehet az is: „hogy a vers mindig megmarad, / mert a kezdetben volt ígével rokon. / S e világot majd segít eltemetni / újrahasonított lövészárkokon.” (*Kovács Vilmoshoz*).

